

nemško „kulturo“ ljudstvo zabitosti rešili in zveličali, se vé, da bi veljali za „prave omikovavce“ ljudstva in bi pohvalnih pisem si od viših nabrali, ali še celo samo, da iz kakega hrama k njim kaj priklobasá ali iz kurnika pričivka.

Nasledki naštetih vrst sebičnosti so očitni. Nezaupnost in mrzenje med ljudmi, ki so si najbližnji sosedje. Poslušaj vipavskega kmeta, s kako zveličano radostjo govori od svojega trga, in kar Tržan reče, veljá od Rebernic do Gorice. Pivčan ti bo pa odgovoril: „e, je postojuski purgar, ki je to rekel!“ Postojnčanu je pa Pivčan prec „tam iz dežele“, da je le Otočan; prec Brkin, da je le Založan.

Kakor drugod, je tudi tukaj nekterih sebičnežev glavno načelo, da jezik mora ločiti gospôdo od kmeta. Ne bom pisal kritike tega škarjotovega načela, rečem le-to: dokler bodo taki gospodje, kateri so postavljeni voditelji ljudstva, „mit wichtiger Amtsmiene“ z gospod učnikom o učenčku pričo njegove matere le nemško se pogovarjali, da jim ona za hrptom zdiha: „oh, da bi bila vendar priložnost imela, se kake nemške besede naučiti, vedila bi vsaj, kaj se od sinka pogovarjajo!“ — dokler bodo taki gospodje z gosposkinim hlapcom, kadar prinese kmetu davkino eksekucijo, vpričo kmeta se ravno o tem nemško pomenkovali, da jim ta spet za hrptom zdihuje: „oh, ko bi vsaj kako besedo vedil, bi vendar slišal, kaj se o davku pogovarjajo!“ — dokler bodo gospodje učniki očetom in materam zagotovljali: „ko bi se otroci nemško učili, bi jim vendar kedaj koristilo, bi v kancelijah slišali, kaj se gospodje pogovarjajo!“ — tako dolgo ne bo ljudstvo dostojne koristi imelo od šol, jih bo od dne do dne huje zanemarjalo, česar so vse pritožbe o tem iz Pivke priča. (Kon. prih.)

Jezikoslovne reči.

Nekteri fonetični zakoni našega jezika. *)

II. **)

Pogledimo sedaj na pisavo gori omenjenih prepozicij, kaka je v staroslovenskem in ilirskem jeziku. Za podlago nam bodi znana novoslovenska razdelitva mehkih in trdih soglasnikov.

Kar se tiče staroslovensščine, treba je pomniti, da se te prepozicije v njej končajo na poluglasnik τ (jor). Mehčati in trditi se dasta s in $-z$ samo tedaj, kadar ta τ odpade, na pr.: z -vęzati m. $s\tau$ -vęzati; is -plęti m. $iz\tau$ -plęti.

Te spremembe se pa godijo samo v zastavljanji besed; prepozicije, kadar na samem stojijo, se ne mehčajo pa ne ostrijo, na pr.: $s\tau$ otrokij; $s\tau$ nim.; $s\tau$ nebese; $iz\tau$ človeka; itd. Ali tudi v zastavljanji se ne spremenjajo vse prepozicije, ampak sploh samo $iz\tau$ in $v\tau z\tau$, n. p.: is -plniti; is -čęliti; $v\tau s$ -trzati; — prepozicija $s\tau$ (con-) samo v nekaj malo besedah, kakor: z dati (= z idati); z vęzati.

Pred glasniki se ne mehčata $s\tau$ -a, ampak zev se izpolnuje: $s\tau$ -n-iti (descendere) $s\tau$ -nemiste (comitium) iz $s\tau$ in im. Sred s , $\acute{s}$, z , $\acute{z}$ -jem ostaja $s\tau$ nespremenjen, na pr.: $s\tau$ -sod (vas); $s\tau$ -dati (= z idati); $s\tau$ -žgati itd. Tedaj se v staroslovenskem nikakor ne nadomestuje v tem slučaju so za $s\tau$, kakor pa mi v novoslovenskem toliko radi pišemo.

Od prepozicije iz se soglasnik pred s , $\acute{s}$, z , $\acute{z}$, c -jem

*) Čeravno so taki in enaki učeni sestavki slovnice slovenske v našem „Glasniku“ na pravem mestu, se jih vendar ne morejo popolnoma ogniti „Novice“, da le niso preobširno izpeljani. To nam je treba povedati na eno stran, — na drugo pa, da mnogo naj se prevdarja, pravo pa obdrži. Vred.

**) V prejšnjem mojem zastavku „Novice“ list 39. naj se čita: „Janežičev Slovár“, ne „Janežičeva Slovnica“; str. 326 „izpeljanih“, ne „izpeljanih“; stran 327: „Slovarji“ ne „Slovnicarji.“ Pis.

rad gubi: i -sipati (m. is -sipati); i -šed (m. is -šed); i -čęliti (m. is -čęliti); i -ždeno (m. iz -ždeno = izeženem) itd.

Glavni razloček med novo- in staroslovenskim pisanjem teh prepozicij je edino ležeč v končnem poluglasniku τ -u, ki se je v staroslovensščini samo v nekterih slučajih, kakor v zastavljanji besed, v novoslovensščini pa k večemu izgubil, tako da se tu tiščita s in z neposrednje pred njima stojećih soglasnikov, katerim se potem prilikujeta (assimilovata): z bratom m. $s\tau$ bratom; $\acute{z}$ njim m. $s\tau$ njim. Ozrmo se pa tudi nekoliko na sorodni nam ilirski jezik, ktereга glavna dva podnarečja sta hrvaščina in srbščina.

Hrvaščina, ktera razpada v kajkavščino in čakavščino, druga ni, ko zgola slovensščina, kakor je soditi po starih pismenih spomenikih in po današnjem govoru, kateri je samo od srbskega izgovarjanja nekoliko prešinjnen na pr. u za o ; u za l ; a za j or in jer itd.

Zato se tudi, kakor se v slovensščini s (de) in s (cum) v gori zaznamovanih slučajih mehčata, tisto v hrvaščini nahaja, na pr.: z gora (v Zakonu Vinodolskem iz 13. veka); z Gole Gorice (v Razvodu Istrijanskem iz 14. veka); z avsema (prim. srbski $sasvim$), z bukom oružja (oboje pri Habeliću iz 17. veka); z ešijem (Narodn. kajkavske pęsn.) itd.

Kakor se pa starohrvačka pisava od sedanje, tako se starosrbska loči od nove. Dolgo časa se je pri Srbih pisalo v neki zmesi, ki ni bila ne staroslovensščina in ne srbščina; še le v drugi polovici 18. veka se je nekaj utrditi počela naravnejša pisava. O tistem času se je pisalo so za starosl. $s\tau$ (kakor tudi ko za $k\tau$): sovęt (Musički) za savęt; sokrovišće (ib.) za sakrovište. Ta pisava je sedaj po sreči nehala.

Za sedanjo srbsko pisavo veljajo, kar se tiče onih prepozicij, sploh tiste pravila, kakor za staroslovensko, samo da namesto j or-a stoji včasih a : s (sa) *), iz (iza z nekoliko drugim pomenom, = izmed), uz (uza, v ilirščini tudi samostalna prepozicija). Tedaj na samem stojeće prepozicije niso spremembam podvržene; pa tudi v zastavljanji sploh samo iz in uz, kateri pred trdimi soglasniki ostrite z v s : ispod, ispred; — uskapati itd.

Pred $ć$ (= tj) in $\acute{z}$ -jem se prilikuje z : iščerati; izžeti.

Med s -om, ki se redko mehča, in glasnikom se zev ali neispolnjen pušća, na pr.: s -iti (descendere); — ali pa izpolnjuje: snići (descendere).

Novohrvačka pisava, ktera od Ljud. Gaj-a (1833) započemši sicer novosrbsko posnema, se v pisanji teh dveh prepozicij od nje loči ter iz in uz tudi pred trdimi soglasniki nespremenjena pušća, na p.: iz-piti; iz-crpiti itd. Tako pišejo skoro vse z latinico tiskane knjige.

Tedaj se srbska pisava v tej zadevi drži staroslovensščine in pa fonetike, naša pa in hrvaška ne enega ne drugega.

Ako sedaj primerimo fonetične zakone, po katerih se prepozicija s (de), iz in vz (uz) v imenovanih treh jugoslovenskih narečjih ravnajo, vidimo to-le:

da v novoslovensščini upljiv fonetike najdelj sega; prim. spremembo samostalnih prepozicij s ;

da je našemu jeziku srbščina v tem najbliže, samo da je doslednejša v svoji pisavi od naše, ter ona stalno po fonetiki tudi piše, mi pa ne;

da se pa hrvaška pisava, akoravno prenešena srbska, v tej reči brez vsega vzroka od svoje matere loči.

Treba je tedaj kakor s fonetičnega, tako tudi s historičnega obzira, da mi in Hrvati prepoziciji iz in vz (uz) pred trdimi soglasniki trdimo, torej pišemo: iscejati; iskapati itd., ne pa kakor do sedaj: izcejati itd. Zakaj, ako se pri pisanji omenjenih prepozicij enkrat in sicer takrat fonetike držimo, kadar se s historično (starosl.) pisavo

*) Pred s , $\acute{s}$, z , $\acute{z}$ vsakokrat sa , na pr.: sa susedom; sa stati se; — v zastavljanji malokrat su : sustići itd. Pis.

ne ujema, kakor se to godi, kadar pišemo: z okna; ž njim; — zakaj bi se po fonitiki ne ravnali, temveč tedaj, kadar se ona s staroslovenščino zлага?

Naj mi bo še na koncu te rasprave dovoljeno, k svo-
jemu prejšnjemu spisku nekaj dostaviti, kar se je preje po-
zabilo. Pod prepozicijo iz sem omenil, da se sliši: „zezuti,
zežemati, zežvižgati“ m. iz-zuti, iz-žemati, izžvižgati. Pi-
sati se imajo te besede pravilno tako: ize-zuti; ize-že-
mati itd., kakor se zraven „zezuti“ res tudi sliši, pa je
popolneje, kot ono, tedaj tudi pisanja boljše vredno.

Janko Pajk.

Slovenska umetnost.

„Slovenske pesme“, složila in blagorodnemu gospodu
Štefanu Kočevarju, dohtarju zdravilstva, c. kr. okraj-
nemu zdravniku, več učenih družb sočlenu in predsed-
niku narodne čitavnice v Celji posvetila brata dohtarja
Benjamin in Gustav Ipavca. V Celji, založil Juri
Tarmon, knjigotržec.

Iz Celja 6. listop. Σ. — Pred nami leži osem mičnih
pesem, in sicer: 1. O polnoči (samospev). 2. Zvezda
(čveterospev). 3. Pod lipo (čveterospev). 4. Budnica
(kor) od dr. Gustava Ipavca, tekst od Davorina
Terstenjaka. V prvi vlada melanholični duh slovaških
napevov, v drugi lepa lirčna nježnost in lahkota, tretja v
čistem slovenskem duhu složena, bi utegnila skoro ná-
rodna postati in se odmevati od Mure do Soče, četrta je
krepak kor tudi v slovensko-narodnem glasu. — Dr. Ben-
jamin Ipavic nam ponuja krasne plode svojega godbe-
nega uma in sicer v prvi pesmi: „Zapušena“, besede
Prešernove, mičen čveterospev, kateri se bode močno pri-
kupil nježnemu spolu; — v drugi (tudi čveterospev) pod
naslovom: „Domovini“, besede dr. Razlagove, veje duh
goreče ljubezni do mile domovine, v tretji „Napitnica“
(kor), besede Krekove, duh nedolžne srčne radosti. Posebno
unemala bode četrta: „Ilirija oživljena“ (čvetrospev),
besede Vodnikove, ker v njo je gospod skladatelj tako
umno nabral glasove, kateri se zibljejo v slovenskih narodnih
napevih. Ne rečemo preveč, da duha narodnih napevov sta
razun slavnega Riharja najbolje dosedaj zapopadla brata
Ipavca v svojih kompozicijah. Drugi naši domači sklad-
niki, čeravno so nekatere dela njihove izvrstne, še so preveč
napolnjeni z duhom talijanskega ali nemškega glasa, in pesmi
so preumetno složene, zato tudi se težko obnarodijo, in le
ostanejo vlastina umnih in izurjenih pevcov.

Zunanja oblika je krasna iz znane Kleinove tiskarnice
v Beču. Umno izpeljani obrazek (vigneta) predstavlja raz-
valino rifniškega grada, blizo ktereга sta slavna skladnika
rojena. Napis naslovnega lista je z rudečimi in modrimi
črkami napisan, tako da ima pevec slovenske narodne barve
pred očmi. Cena je menda najfalejša med vsemi cenami
enakih del, in mislim, da ne bode čez 60 ali 70 kr. prišla.
— Po vsem tem priporočujemo te izvrstne pesme vsem
slovanskim umetnikom in prijateljom petja, posebno pa Slo-
vencom, kajti, ako se bode ta zberka ročno razprodala,
namenita gosp. skladatelja drugo zberko v beli svet poslati.

Slavne urednike slovenskih in slovanskih časopisov pa
prosimo, naj oznanijo veselo to prikazen slovenske umet-
nosti, ktero so posebno sorodni nam bratje Čehi in Hrvati
čislati začeli.

Spomini.

III.

Na grobu Antona Olibana.

(Konec.)

Leta 1846 je prišel v Celovec v prvo leto bogoslovja,
in moral je „eksternirati“, kakor več drugih prvega leta.
Hitro si je pridobil ljubezen ne samo svojih tovaršev, temuč

tudi svojih učencov, samo en sam mu je bil čmrn in ne-
prijazen, ker rajki ni hotel in ni mogel „jurare in verba
magistri“, to se pravi, Oliban je včasih latinščino po svoje
krojil, in ni hotel „mrlatiti“ — quod significat vernacule
„wurstelu“.

Leta 1848, ko se je unela občna buna duhov, so njeni
silni viharji pač tudi predrl v duhovščini tihotne zidovja,
in kakor v drugih, so se v celovski pač tudi kovale „pe-
ticije“ — impiae memoriae! — In kakor drugod — na
politiškem polju — po takih negodnih mladičih — so tudi
tukaj metali z bombami za komarjem, in s topovi streljali
po mušicah — in spodili 18 bogoslovcov, takih mladih ro-
goviležev, ki se zdaj žalostno-milo smehljajo oni prešli dôbi.
Med njimi bil je, se vé da, tudi naš Tone, kteremu je pa
še posebna osebičnost k temu pripomogla.

Leto in dan je po Celovcu inštruiral in s tem si služil
svoj kisli kruhek — pa tudi sladko ljubezen svojih učencov,
kteri še zdaj hvaležni pomnijo svojega učenika. Čislani je
bil kot učenik in priden, pošten, pameten mladeneč v mar-
sikteri žlahni rodovini, kakor na pr. v že navedeni gospod
dr. R., rajnega gospoda okrajnega komisarja Ž. in drugih.
Ljubili in čislali so ga vsi, toraj si pa tudi prizadevali,
storiti mu želje kar le mogoče: spraviti ga sopet v vrsto
labodskih bogoslovcov, kar jim je tudi po dolgem letu po-
volji se zgodilo.

Pričujejo mi njegovi listi iz te dôbe, kako skrb je imel
za svojega starega očeta, za svoje sestre, in kako silno se
je trudil, doseči svoj namen, hrepenenje svojih domačih do-
vršiti. — Zdelal je, priden in umen, kakor je bil, lahko in
srečno druge dve leti bogoslovja in za mašnika bil je po-
svečen 27. julija 1851.

Malo tednov potem je nastopil svojo prvo kaplansko
službo v Št. Kancijan v tunski dolini na Koroškem. Menda
je njegove prve sv. maše dan — tudi bil zadnji — prav —
istinito veseli, njegovega življenja!

In kako bi zdaj pisal, kako zdaj začel? Tvoj dnevnik
pred menoj leži, — ne — ne tvoj dnevnik — tvoja duša!
— Vsaka misel, vsaki občut, vsa žalost, radost in skrb,
upanje, in strah, — molitev, s katero si nastopil — oh! tako
plašna, tako goreča — in sopet tako zaupljiva, ki si jo
pisaje molil prvi večer v svoji tesni izbici — med ptujci
ptujec; nisi nikoli ne mislil, da bi v druge roke pred druge
oči utegnila priti, — pa tudi za druge, profane oči nikoli
ni. Tolike nježnosti, tolike zaupljive vere, toliko plahega
upanja, toliko blagih namenov! In spisaval si je svoj dnevnik
dolge dolge leta — če ne večkrat čez dan — vsaj vsaki
večer, in vse, vse — vsa duša njegova mi pred očmi stoji,
in berem, kakor v odprtih bukvah, katerih črke ti lagati ne
morejo. Vnet za vse, kar je lepo, žlahno, blago in sveto,
si je prizadeval in se trudil na vso moč, — ali — kdo te
bo sodil? — ako te Gospodova beseda tolažljivo oprostí:
„duh sicer je voljan, al — truplo je slabo“; — včasih je
moč le oslabela in „v družbi domači veseli“ si je ži-
vahen pevec kaki kozarček še več nalil — „in tud' popil“
— nikoli pa nisem slišal, da bi kdaj bil kaj nespametnega
ali zasmehljivega bil počenjal; — vesel je bil, prepeval
rad, pa — pika — črna — mu je ostala; — zakaj — ? —
calumniare audacter, semper aliquid haeret! — Prišel je v
Roje in Šmarje v labodski dolini, da je tam bližeje čast.
gosp. Placidu Javorniku, temu veleučnemu rodoljubu po-
magal — (kar je že kot bogoslovec storil) pri spisanju
razlaganja sv. pisma, ktereга smo, žali Bog! le I. bukve
dobili. Škoda! Ako bi se to delo v vsem tako dovršilo
bilo, kakor so I. Mojzesove bukve — gotovo! noben narod
nima in ne bi dobil take izvrstne popolnosti te dôbe. —
Od ondot prestavljen v Šmartem pri Slov. Gradcu, kjer je
poslovenil Štolcov „Oče naš“ — je prišel nazadnje k Ma-
teri Božji na jezeru, ali k „Fari“, kakor tû na Koroškem
pravijo.

Kaj pa zdaj Tone? Pešal je čedalje huje in huje, fara